

ВИКОРИСТАННЯ ФОНОВИХ ЗНАТЬ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТА ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

USE OF BACKGROUND KNOWLEDGE AS A CONDITION FOR THE FORMATION OF THE COGNITIVE COMPONENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE

У статті висвітлюються питання використання фонових знань у формуванні когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності. Розглянуто сутність іншомовної комунікативної компетентності. З'ясовано, що іншомовна комунікативна компетентність розглядається, з одного боку, як здатність здійснювати іншомовне спілкування, правильно використовуючи систему мовних, мовленнєвих і стилістичних норм, а також правил комунікативної поведінки, відповідно до ситуації спілкування, а з іншого, як готовність до іншомовного спілкування. Визначено, що важливим компонентом іншомовної комунікативної компетентності є когнітивний компонент. Автором представлено визначення поняття «когнітивний компонент іншомовної комунікативної компетентності майбутніх педагогів», як наявність необхідного мінімуму загальнонаукових, психолого-педагогічних, іншомовних, методичних знань, умінь добору і застосування раціональних способів комунікативної діяльності та здатності до саморозвитку. Фактично цей компонент має забезпечити практичний аспект успішної та ефективної фахової діяльності. У результаті аналізу наукової літератури зроблено висновок про те, що важливою умовою формування когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності виступає використання фонових знань здобувачів освіти. Визначено, що фонові знання, пов'язані із педагогічною професією, порушують проблему розуміння вузькоспеціалізованої професійної лексики комунікантів або тексту оригіналу, адже розуміння передє самому процесу викладу інформації. Саме розуміння базується на фонових знаннях та особистому досвіді мовця. Зазначено, що для використання такого типу фонових знань, важливим є усвідомлення конкретних явищ у рідній мові. Тому завдання підготовки майбутніх педагогів в аспекті формування когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності полягає в тому, щоб якомога ширше використовувати обсяг фонових інформацій за рахунок збільшення номенклатури тематичних блоків за певною спеціальністю.

Ключові слова: фонові знання, когнітивний компонент, іншомовна комунікативна компетентність, іншомовне спілкування, професійна діяльність, майбутні педагоги.

The article highlights the issue of using background knowledge in the formation of the cognitive component of foreign language communicative competence. The essence of foreign language communicative competence has been considered. It has been found that foreign language communicative competence is considered, on the one hand, as the ability to communicate in a foreign language, correctly using the system of the language, speech and stylistic norms, as well as the rules of communicative behaviour, in accordance with the communication situation, and on the other hand, as readiness for foreign language communication. It has been determined that cognitive component is an important component of foreign language communicative competence. The author presents the definition of the concept of "cognitive component of foreign language communicative competence of future teachers" as the presence of a necessary minimum of general scientific, psychological and pedagogical, foreign language, methodical knowledge, the ability to select and apply rational methods of communicative activity and the ability to self-development. In fact, this component should ensure the practical aspect of successful and effective professional activity. As a result of the scientific literature analysis, it has been concluded that the use of students' background knowledge is an important condition for the formation of the cognitive component of foreign language communicative competence. It has been determined that the background knowledge related to the teaching profession raises the problem of understanding highly specialized professional vocabulary of communicators or the original text, because understanding precedes the very process of information presentation. Understanding itself is based on background knowledge and personal experience of a speaker. Awareness of specific phenomena in the native language has been noted to be important for the use of this type of background knowledge. Therefore, the task of future teachers' training in the aspect of forming the cognitive component of foreign language communicative competence is to use the amount of background information as widely as possible by increasing the range of thematic blocks for a certain speciality.

Key words: background knowledge, cognitive component, foreign language communicative competence, foreign language communication, professional activity, future teachers.

УДК 378.016:81'243(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.1.31>

Буздуган О.А.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри західних і східних мов
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна ситуація в Україні, яка характеризується орієнтацією на інтеграцію до європейського та світового економічного, політичного, культурного та освітнього простору посилює увагу до оволодіння іноземною мовою на всіх рівнях державної системи освіти. Тому серед завдань, які висуваються

перед сучасною вищою школою, є підготовка компетентного, конкурентноспроможного фахівця, здатного нестандартно мислити, вміти пристосуватись до швидких змін умов життя у сучасних реаліях. Особливої важливості ці питання набувають для закладів освіти, завданням яких є задовольнити потребу суспільства у фахівцях, не лише

компетентних у своїй професії, але й з достатнім рівнем іншомовної комунікативної компетентності, а також здатних навчатися протягом усього життя. На теперішньому етапі, іншомовна комунікативна компетентність майбутнього фахівця виступає головною метою вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням студентами закладів вищої освіти різних галузей.

Сучасний стан удосконалення змісту освіти передбачає переосмислення вимог до професійної діяльності фахівця. Специфіка фахової діяльності майбутнього педагога передбачає не лише володіння загальними для педагогічної діяльності вміннями та навичками, особистісними якостями, а й уміннями та навичками, зумовленими особливостями його професійної діяльності. Серед них виділяються вміння аналізувати світовий передовий педагогічний досвід, вміння аналізувати світові наукові дослідження з фаху, здатність донести до світової спільноти власний педагогічний досвід. Саме для забезпечення цих потреб майбутній фахівець має оволодіти іншомовною комунікативною компетентністю.

Ідеї компетентнісного підходу постійно відображаються у вимогах до змісту та організаційно-методичної діяльності вчителів. Це пов'язано з постійним оновленням вимог до вчителів, які відображено в Законі України «Про вищу освіту», де, зазначено, що вища освіта України – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією» [4, с. 19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розкриття сутності іншомовної комунікативної компетентності вчителя висвітлюються у наукових дослідженнях М. Жалдака, М. Корнілової, Л. Мітіної, Н. Ничкало, О. Семенов. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності висвітлено у працях Н. Ключевої, В. Куніциної, Ю. Турчанінової. Визначення сутності іншомовної комунікативної компетентності розкривається у доробках М. Берізко, Н. Бідюк, С. Ніколаєвої, О. Тинкалюк, О. Чорної.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури показав, що вченими приділяється достатньо уваги проблемі розвитку іншомовної комунікативної компетентності, в тому числі – формуванню когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності. Але, недостатньо дослідженою залишається проблема використання фонових знань у формуванні когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності.

Мета статті. Проаналізувати поняття іншомовної комунікативної компетентності, визначити

значення фонових знань для формування когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності.

Виклад основного матеріалу. На важливості іншомовної комунікативної компетентності наголошено в «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання та оцінювання», що спрямовані на допомогу у сфері вивчення, викладання та оцінювання мов незалежно від того, чи особа, вивчає мову, чи є представником однієї із професій, пов'язаних з викладанням та оцінюванням мов [3, с.6]. Як зазначено в «Рекомендаціях», використання мови, в тому числі і її вивчення, включає в себе дії, що виконуються особами, які в ролі окремих індивідів чи соціальних агентів розвивають ряд компетентностей, як загальних, так і – особливо – комунікативних мовленнєвих компетентностей. Сформовані компетентності використовуються в міру необхідності у різних контекстах залежно від різних умов та різних потреб для здійснення різних видів мовленнєвої діяльності, до яких належать мовленнєві процеси продукції та/або сприйняття текстів, пов'язаних з певними темами у специфічних сферах [3, с. 25-26].

Сучасна українська дослідниця С. Ніколаєва визначає термін «іншомовна комунікативна компетентність» як знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [6, с. 14].

У сучасних умовах соціального розвитку іншомовна комунікативна компетентність розглядається як обов'язкова складова загальної фахової підготовки. Підтвердженням цієї думки є твердження М. Пригодій, який вказує на те, що іншомовна комунікативна компетентність зосереджена на знаннях і вміннях у структурі компетентності, як основній цілі педагогічного процесу, а в професійній діяльності важливим для подальшого розвитку фахівця є розуміння динаміки розвитку самої компетентності, тобто прогнозування тих запитів з боку ринку праці, які покликана задовольнити система освіти [8].

Н. Бідюк визначає іншомовну комунікативну компетентність як сукупність здібностей, знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей, ініціатив та комунікативного досвіду особистості, необхідних для розуміння чужих та продукування власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [1, с. 160].

Отже, іншомовна комунікативна компетентність розглядається, з одного боку, як здатність здійснювати іншомовне спілкування, правильно використовуючи систему мовних, мовленнєвих і стилістичних норм, а також правил комунікативної поведінки, відповідно до ситуації спілкування, а з іншого, як готовність до іншомовного спілкування.

Важливим компонентом іншомовної комунікативної компетентності є когнітивний компонент. Зазначимо, що В. І. Макаренко виокремлює когнітивний компонент професійної компетентності, який ґрунтується на інтелектуальній сфері діяльності та віддзеркалює «обізнаність і пізнання дійсності стосовно фаху, володіння певною сукупністю теоретичних і практичних знань, на яких ґрунтуються праксеологічні основи фахової діяльності й практичне мислення фахівця, та способи оволодіння знаннями» [5, с. 46].

О. Ярошенко виділяє когнітивний компонент у структурі іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності. У своєму дослідженні автор розглядає когнітивний компонент як компонент іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності, який відповідає за міжкультурну усвідомленість, а саме розуміння того, що іноземна мова, яка вивчається, відмінна від рідної і потребує зусиль для оволодіння нею. Автор наголошує на тому, що студенти першого курсу на момент вступу до університету уже повинні мати певний багаж знань, сформовані навички і розвинуті вміння іншомовного спілкування [10, с. 287]. Тобто іноземна мова має стати засобом отримання знань професійного спрямування.

За результатами наукового пошуку в структурі комунікативної компетентності Р. Петрух виокремлює когнітивний компонент, який передбачає наявність певної системи комунікативних знань, що забезпечують усвідомленість змісту комунікативної сторони власної професійної діяльності [7].

Таким чином, визначаємо когнітивний компонент іншомовної комунікативної компетентності майбутніх педагогів, як наявність необхідного мінімуму загальнонаукових, психолого-педагогічних, іншомовних, методичних знань, умінь добору і застосування раціональних способів комунікативної діяльності та здатності до саморозвитку.

Фактично цей компонент має забезпечити практичний аспект успішної та ефективної фахової діяльності. Важливою умовою формування когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності виступає використання фонових знань здобувачів освіти.

Відправною точкою у визначенні поняття «фонові знання» виступає загальна для комунікантів інформація, яка забезпечує взаєморозуміння при спілкуванні. У науковій літературі не існує єдиного визначення даної дефініції. У працях різних науковців це поняття видозмінюється.

Так, у своєму дослідженні Р. Петрух наголошує на важливості дотримання принципу інтенсивного використання фонових знань студентів. Цей принцип надзвичайно актуальний під час опанування немовними спеціальностями. Адже основне завдання тут – навчити студентів працювати з текстами за їх спеціальністю, розуміти

фахову термінологію. За вимогами комунікативної методики студенти повинні вміти не лише читати і перекладати текст за фахом, а й розмовляти за даною тематикою. На практиці ж, робота з такими текстами обмежується читанням, перекладом, післятекстовими вправами та бесідою в режимі питання-відповідь, оскільки викладач-філолог, як правило, не знайомий з відповідною наукою, просто не може вести бесіду на професійну тематику. Проте, активізація фонових знань студентів в інтерактивному форматі все ж можлива, адже не секрет, що навіть студенти-першокурсники мають певне уявлення про свою майбутню професію і те, чим їм доведеться займатися ще зі школи. Саме ці знання слід використовувати під час передтекстової бесіди на задану тему [2].

Вчені-лінгвісти класифікують фонові знання в залежності від певних факторів, наприклад, екстралінгвістичної зумовленості; зокрема, таку класифікацію ми знаходимо ще у В. Шабеса: Екстралінгвістично-зумовлені типи фонових знань: 1) соціальні, тобто ті, що відомі всім учасникам мовного акту ще до початку повідомлення; 2) індивідуальні, тобто ті, що відомі тільки двом учасникам діалогу до початку їх спілкування; 3) колективні, тобто відомі членам певного колективу, пов'язані професією, соціальними відносинами та ін. (напр., спеціальні медичні знання, політичні та ін.) [9].

Саме третій тип за цією класифікацією представляє для нашого дослідження значний інтерес. Важливість фонових знань за тематичною ознакою неодноразово підкреслювалася багатьма лінгвістами, методистами, перекладознавцями. Фонові знання, пов'язані із педагогічною професією, порушують проблему розуміння вузькоспеціалізованої професійної лексики комунікантів або тексту оригіналу, адже розуміння передуює самому процесу викладу інформації. Саме розуміння базується на фонових знаннях та особистому досвіді мовця.

Зазначимо, що для такого типу фонових знань, важливим є усвідомлення конкретних явищ у рідній мові. Практика переконливо доводить, що незважаючи на наявність курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» в переліку обов'язкових компонентів, якщо студенти мало обізнані з особливостями фахової педагогічної діяльності, вони не можуть з певністю працювати з інформацією на іноземній мові.

Наприклад, партнери можуть переключатись з однієї мови або діалекту на іншу (-ий); або ж людина може використовувати знання кількох мов для розуміння смислу тексту, письмового або навіть усного, поданого на невідомій мові, впізнаючи слова із спільного інтернаціонального запасу по-новому. Люди, що мають якісь знання, навіть незначні, можуть застосувати їх для того, щоб допомогти тим, у кого їх немає зовсім [3, с. 20].

Висновки. Отже, використання фонових знань є важливою умовою формування когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності. Завдання підготовки майбутніх педагогів в аспекті формування когнітивного компонента іншомовної комунікативної компетентності полягає в тому, щоб якомога ширше використовувати обсяг фонові інформації за рахунок збільшення номенклатури тематичних блоків за певною спеціальністю. Це дасть змогу зменшити ризик виникнення труднощів розуміння тексту або організації комунікативної дії з причини відсутності відповідних знань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : Зб. наук. праць третьої Міжн. наук.-практ. конф. (12 – 14 листопада 2012 р.). Львів, 2012. С. 158-160.
2. Гаврилюк А. П. Застосування комунікативного методу викладання іноземних мов у ВНЗ. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1061> (дата звернення: 10.09.2022).
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с. Режим доступу англійською мовою: https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf (дата звернення: 07.09.2022).
4. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради України. 2014. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.09.2022).
5. Макаренко В. І. Формування фахових компетентностей майбутніх лікарів у процесі природничо-наукової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 Теорія та методика професійної освіти. Центральн. держ. пед. ун-т. Полтава, 2017. 269 с.
6. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*, 2010. № 2. С. 11-17.
7. Петрух Р. Б. Формування комунікативної компетентності у майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 286 с.
8. Пригодій М. А. Визначення теоретичних аспектів змісту комунікаційної компетентності сучасного фахівця. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів: ЧНПУ, 2014. Вип. 117. С. 183-185.
9. Шабес В. Я. Событие и текст. М. : Высшая школа, 1989. 175с.
10. Ярошенко О. В. Зміст формування когнітивного компоненту іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 70 : збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 286-289.